

Ա. Գ. Բաբոնյան

ԲՈՒՅՍԵՐԻ ԺԱՌԱՆԳԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԿԵՆՍՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ Մ Ա Ս Ի Ն

(Բույսերի Դենետիկայի և Սելեկցիայի Ինստիտուտի փորձերից)

Մատերիալիստական բրոյդիական գիտությունը ուսումնասիրում է կենդանի բնության զարգացման օբեկտիվ օրինաչափությունները: Այդպիսի օրինաչափությունների ուսումնասիրումը և նրանց տիրապետումը անհրաժեշտ է բուսական և կենդանական աշխարհի պրակտիկ ղեկավարման համար: Բրոյդիական գիտության այդ նպատակը առաջին անգամ պարզ սրուշեց մեծ բրոյդ Բ. Վ. Միչուրինը:

Մեր խնդիրն է, — ասում է նա, — ոչ միայն բացատրել բուսական և կենդանական աշխարհը, այլև ղեկավարել նրան համաձայն մարդու պահանջների: Նոստալիների ու խնդիրների տվյալ ընտրությամբ նշանակալից է բրոյդիական գիտության զարգացման մեջ, որպես նոր զարգացման սկիզբ: Դրանով իսկ Բ. Վ. Միչուրինը հիմք դրեց գարծուն վերափոխող բրոյդիական գիտության, որը ահաիվ կերպով մասնակցում է կենդանի բնության ղեկավարմանը:

Սոցիալիստական գյուղատնտեսության արտադրությունը կառուցվում է առաջավոր գիտության հիման վրա, որի պատճառով բույսերի պարտիան և Սովետական կառավարությունը, անձամբ բնակր Ստալինը, հատուկ նպատարություն ունի ուղղություն և պարճուն և պարճուն և նպատակական գիտության զարգացմանը:

Սոցիալիստական գյուղատնտեսությունը անփոխարինելի բաղա է առաջավոր գիտության ստեղծման ու զարգացման համար, միայն այդ բաղալի վրա կարող էր ստեղծվել և ստեղծվեց միչուրինյան բրոյդիական գիտությունը — ագրոնոմիայի հիմքը:

Այս հոդվածով, մեր նպատակն է անդամացնել մեր ռեսպուբլիկայի գիտահետազոտական հիմնարկներից մեկի՝ Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների Ակադեմիայի Բույսերի Դենետիկայի և Սելեկցիայի Ինստիտուտի գործունեության հետ և հիմնական պծերով շարադրել այն նպատակները, որոնցով ինստիտուտը գիտավորում է Սովետական Հայաստանի 30-ամյակը:

Տասնինը տարի առաջ 1935 թ. ՍՍՌՄ Դիտությունների Ակադեմիայի Հայկական ֆիլիալի Բրոյդիական Ինստիտուտի կազմում ստեղծվեց բույսերի ժառանգականության օրինաչափությունների ուսումնասիրման առաջին օղակը՝ Բույսերի Դենետիկայի սեկտորը:

Դիտության այդ ընդարձակ զարգացման խիստ կարևորությունը կապված ագրոնոմիական գիտության և պրակտիկայի զարգացման հետ, բուսական և կենդանական ձևերի կյանքի ու զարգացման օրենքների հետ, ինչպես նաև ձևագոյացման պրոցեսների իմացության հետ մի կողմից,

մյուս կողմից սեկտորի ստեղծագործական աշխատանքները չիմք ստեղծելիքին 1943 թ. նոր ստեղծվող Հայկական ՍՍԻ Գիտությունների Ակադեմիայի սիստեմում կազմակերպել մասնագիտացված ինքնուրույն գիտահետազոտական հիմնարկ՝ Բույսերի զենեակաբանության ինստիտուտ:

Վ. Ի. Լենինի անվան Գյուղատնտեսական Գիտությունների Համամիութենական Ակադեմիայի օգոստոսյան պատմական սեփական օրոշումները լույսի տակ 1948 թ. ինստիտուտը վերանվանվեց Բույսերի Գենետիկայի և Սելեկցիայի Ինստիտուտ:

Հայկական ՍՍԻ Գիտությունների Ակադեմիայի Բույսերի Գենետիկայի և Սելեկցիայի Ինստիտուտը, ինչպես իր անցյալի, նույնպես և ալժմյան գործունեությունը հանդիսացել է միջուրինյան գենետիկական գիտությունը զարգացման օջախներից մեկը մեր Միությունում:

Ինստիտուտի աճող տեսական ու պրակտիկ գործունեությունը չիմք ներված է միջուրինի և Լենինի սամունքի վրա, այդ սամունքի զարգացման ու լայն կիրառման վրա:

ԳՅՈՒՂԱՏՆԵՍԵՍԱԿԱՆ ԲՈՒՅՈՒՆԻ ՍԵԼԵԿՑԻԱՅԻ ԱԳՐՈՐԻՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ՀԻՄՈՒՆԻՏԵՐԻ ՄՇԱԿՈՒՄԸ

Ինստիտուտի գիտահետազոտական աշխատանքների իմամտիկ պլանը կառուցված է մեկ հիմնական պրոբլեմի շուրջը՝ «գյուղատնտեսական բույսերի սելեկցիայի աղյուր-րիոլոգիական հիմունքների մշակումը»:

Այդ պրոբլեմի ինստիտուտի գիտական աշխատողների կոլեկտիվը իր առաջ նպատակ է դրել զբաղվելու բուսական օրգանիզմների փոփոխությունների, այդ փոփոխությունների նպատակադիր զեկավարման ու զատարարական հարցերի ուսումնասիրմամբ, գյուղատնտեսական կուլտուրաների բերքատվության բարձրացման ազդեցիկության միջոցառումների տեսական հիմունքների մշակմամբ, գյուղատնտեսական կուլտուրաների սելեկցիոն արժեքավոր նոր սորակեր սամաշալու ուղղությամբ:

Ինստիտուտում մշակվող պրոբլեմի հիմնական հարցերն են՝

1. Գյուղատնտեսական բույսերի մատանդականությունից ձևավորման նպատակադիր զեկավարումը:

2. Բույսերի կենսոնակությունից ձևավորման օրինաշարությունների ուսումնասիրումը:

3. Վեգետատիվ և սեռական հիբրիդիզացիայի միջոցով բույսերի մատանդականությունից և կենսոնակությունից նպատակադիր զեկավարման հարցերի ուսումնասիրումը:

4. Սելեկցիայի և սերմնարուծությունից աղյուրիոլոգիական հիմունքների մշակումը:

ԲՈՒՅՈՒՆԻ ՆՊԱՏԱԿԱԴԻՐ ԴԱՍԵԻԱՐԱԿԱՆ ԵՎ ԽԻՐՈՒՐԳԻԱՅԻ ՏԵՍԱԿԱՆ ՈՒ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՐԳՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

Ի. Վ. միջուրինի կյանիկ աշխատանքները բույսերի կատարարական, նրանց կյանքի բնույթի փոփոխման մասին խորը տեսական հիմք հանդիսացան հասկանալու և զեկավարելու կենդանի օրգանիզմների օրակական փոփոխությունները՝ կապված արտաքին միջավայրի փոփոխությունների հետ մի կողմից, մյուս կողմից փոփոխված արտաքին պայմանների հետևանքով:

րամբակենու խորը ձերատման էությունը շարադրել է աշապես՝ «հարցն աշապես էր դրված» մենք բույսի կոկոնակալման ժամանակ կտրում ենք և հետաքննում բույսի մանուկները, ճյուղերը և դիտավոր ցողունի զապաթը, որով ամեղացնում ենք կոկոնների սնունդը և աղայիսով խույլ հենք տալիս, որ նրանք վառ սնվելու պատճառով խափվեն, ուրեմն ապահովում ենք բույսի վրա կոկոնների սրտը քանակը, այսինքն պահանջում ենք բերքը։ Իսկ չի՞ կարելի, արդյոք, բույսը ձերատման ենթարկել նաև այն ժամանակ, երբ նա սկսում է ձևավորել և հասունացնել իր կնիզողները, չի՞ կարելի, արդյոք, բերքատվությունը բարձրացնելու նպատակով ամեղացնել կնիզողների սնունդը, կարելի՞ և հետաքննելով բույսի այն մասերը, որոնք իրենց վրա բերք չառնեն, որի հետևանքով իսկ ավելորդ են բույսի համար, իդուր են պահվում բույսի վրա և խլում այն սնունդը, որը կարող էր տրամադրվել կնիզողներին։ Մեր փորձերի հիման վրա պարզվել է, որ կարելի է։

Իկս նոր առաջարկությունը, որը մտել է րամբակենու մշակման աղբյուրակական միջոցառումների կոմպլեքսի մեջ, հիմնված է Տ. Դ. Լիսենկոյի կողմից առաջադրված րամբակենու ձերատման տեսական ու գործնական հիմունքների վրա և հանդիսանում է նրա կիրառման մի լրացում։

Ներտեսակային և միջտեսակային փոխհարաբերությունների հարցի ուսումնասիրումը ունի խորը տեսական ու շատ կարևոր գործնական նշանակություն և քննարկում է ձերատման մեջ մի շարք հարցեր լուծելու համար։ Եվ իհարկե այն հարցերին ձևավորելու անհրաժեշտությունը, — դրանք է Տ. Դ. Լիսենկոյի — ինչ մղել է և մղում է խորապես գործնական խնդիրների լուծման վրա կատարվող աշխատանքը։ Անհատների ներտեսակային և միջտեսակային փոխհարաբերությունների ճիշտ բնութագրումը համար պահանջվում էր ձևերի ներտեսակային և միջտեսակային բազմազանությունը սրտակապի տարբերությունների պարզ պատկերացումը։

Դրա հետ կապակցված՝ նոր ձևով կանգնեց մեր առաջ աշխարհի գործնական կարևոր հարցերի լուծման հնարավորությունը, ինչպես մոլորությունների գեմ մղվող պայքարն է երկրագործություն մեջ, բազմազան մասերի բնարությունը խոտախառնությունների ցանքի համար, արագ և լայն տնտեսարարությունը տափաստանային շրջաններում և բազմաթիվ այլ հարցեր։

Կապված խառը խոտազատային ցանքաշրջանառությունների կիրառման հետ, խոտախոտությունների ներտեսակային և միջտեսակային փոխհարաբերությունների ուսումնասիրումով խոտախոտաբու (Բիդ. Դիտ. ինկնաժու Գ. Մ. Մանթրոսյան) իր առաջ նպատակ է դրել՝ պարզելու այն միջոցները, որոնցով հնարավոր է մեղմացնելու, կարգավորելու միջտեսակային պայքարն ու մրցման առկայությունը մի կողմից, մյուս կողմից խոտախոտախոտությունների տարբեր տեսակների մեջ բարձրացնելու միջտեսակային փոխադարձ օգնությունը հնարավորությունները խոտախոտաբուրդների բազմազան մասերի հիշատակում, ցանքի նորմաների ու մամկանների ճիշտ սրճման, պարարտացման և ջրման սեփմի որոշման միջոցով, ինչպես սերմնաբուծություն, նույնպես և կերային բազա ստեղծելու նպատակով։

Աշխատանքները տարվում են նոր իրադրվող հարցերի պայմաններում և ուսումնասիրում են ինչպես կուլտուրական, այնպես էլ վայրի հացազգի և թիթևահամադկավորների բնատնիքներին պատկանող խոտաբույսերը։

ԲՈՒՑՍԵՐԻ ԲԵՂԱՆԱՎՈՐԱՆ ԵՎ ԿԵՆՍՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒՄԸ

Ընտրողականությունը ընդհանուր բխողական կրկնում է: Բույսերի ու կենդանիների կյանքի բխողական պրոցեսների ընտրողականությունը հանդիսացել է և այժմ էլ հանդիսանում է մասերիալիստական բխողականի ամենատևալ հարցերից մեկը: Ընտրողականությունը բուսական օրգանիզմները իրենց շրջապատող արտաքին պայմանների հետ որոշակի հարաբերության մեջ են գտնվում: Ընտրողականությունը օժտված են բույսի բոլոր մասերը, հասկապես արմատները, տերևները և բաղաձայն օրգանները: Կենդանի օրգանիզմների մոտ ընտրողականության հիման վրա է կառավարվում նյութերի փոխանակությունը: Ակադեմիկոս Տ. Դ. Լիսենկոն բացահայտել է, որ ինչպես սեռական բեղմնավորությունը, նույնպես և բույսերի սննդառությունը տեղի են ունենում ընտրողականության հիման վրա: Ինչու՞ն է Դարվինը իր աշխատություններից մեկում չառաջադրել ընտրողական և ինքնափոխանակող կյանքի բուսական աշխարհում: Նկատել և հիշատակել է, որ գոյություն ունի ընտրողական բեղմնավորություն և այդ օգտակար է բույսերի համար և տեղի է ունենում բեղմնավորման ժամանակ փոշու ընտրողականության հետևանքով: «Դժվար թե իմ փորձերի արդյունքներից որևէ մեկը դարձաներ ինձ աշխատանքի, — գրել է Դարվինը, — սրտան այլ սննդառի փոշու ազդեցության ցուցաբերած մեծ ուժի արդյունքները յուրաքանչյուր բույսի սեփական փոշու համեմատությամբ»:

Ի տարբերություն մենդելիսա-մորգանիստների, որոնց տեսությունը հիմնված է բեղմնավորման պրոցեսի պատահականության պրինցիպների վրա, արական և իգական գամետների պատահական միացման վրա, սեռական պրոցեսի հակադրողությունը ինչպես մի պրոցես սեռական օջիվների մեխանիկական կամ բնական, որոնց միանում են բեղմնավորման ընթացքում, միջոցներն ուսմունքը ավելի բեղմնավորման ընտրողականության բխողականի մասերիալիստական բացատրությունը:

Եթե Դարվինը միայն մոտեցավ բույսերի բեղմնավորման ընտրողական բնույթականության զննարկմանը, ապա Ի. Վ. Միչուրինը իր կյանքի աշխատություններով ամենայն խորությամբ վեր հանեց ընտրողականության բնույթի և ուժերի բեղմնավորման պրոցեսի և նրա հետևանքով սերմնաբույսի ամրացված կյանքի փոփոխությունների կապի բացատրությունը բոլոր կողմերով:

Ի. Վ. Միչուրինը ճանապարհ ցույց տվեց գենետիկ-սելեկցիոնիստներին, թե ինչպես պրոծնականում օգտվել բույսերի բեղմնավորման ընտրողական բնույթականության և մշակել մի շարք մեթոդներ, որոնց շնորհիվ հնարավոր է գտնում զեկտիվորել բույսերի ընտրողականությունը: Բույսերի բեղմնավորման ընտրողականության և բնականորեն բխողական պրոցեսների ընտրողականության հարցերը ավելի խորը լուսարանություն են ստացել Տ. Դ. Լիսենկոյի աշխատություններում: Բացահայտելով և հիմնավորելով բույսերի պարզագույն ստացականության տեսությունը, Տ. Դ. Լիսենկոն ցույց տվեց, որ ընտրողականությունը բնականորեն բխողական է և հիմքն է բույսերի և կենդանիների կենսական բոլոր պրոցեսների, այդ թվում բույսերի սեռական զարգացման:

Տ. Գ. Լիսենկոյի առաջին իսկ ուսումնասիրությունները ցորենի ներսորտային փոշոտումների բնագավառում հանդիսացան ինքնափոշոտող բույսերի կենսունակություն ու բերքատվության հետազոտության նոր միջոցի հայտնագործում։ Այդ աշխատանքների հետագա շարունակումը ցորենների և նոր բուսական օբեկտների վրա իր և իրեն մերձավոր աշակերտների կողմից ցույց տվեցին հակայական և բեղմնավոր ազդեցություն բույսերի գենետիկայի և սելեկցիայի աշխատանքների վրա, սկիզբ դրեցին հարյուրավոր նոր ուսումնասիրությունների, որոնց արդյունքները խորացրին մեր իմացությունները հասկանալու բույսերի բեղմնավորման պրոցեսի գեկավարման սրենքները։

Բույսերի գենետիկայի և սելեկցիայի ինստիտուտի կոլեկտիվը սահմանակցությամբ մասնակցություն ու նախաձեռնություն հանդես բերեց ներսորտային փոշոտումների թե՛ պրոցեսի կիրառման և թե՛ տեսական հարցերի մշակման աշխատանքներին, որով և հիմք դրվեց ինստիտուտում բույսերի բեղմնավորման բնագավառի պրոցեսների ուսումնասիրմանը։

1947 թ. լույս է տեսել հայկական ՍՍՌ Դիտուկոլոգների Ակադեմիայի իսկական անդամ Գ. Հ. Բարաջանյանի «Դյուդատնետեսական բույսերի բեղմնավորման բնորոշական բնդունակությունը» մանոգրաֆիկ աշխատությունը, որը երկար տարիներ ժողովրդական դիտահետազոտական ուսումնասիրությունների արդյունքն է։

Գ. Հ. Բարաջանյանի, Ա. Հ. Ալիկյանի, Ա. Ա. Մկրտչյանի և ուրիշների փորձերով, որոնք պրոպոն են եղել դյուդատնետեսական մի շարք կուլտուրաների՝ ցորենի, աշորայի, եղիպտացորենի, արևածաղկի, բամբակի, ծխախոտի և տաճարի վրա մեկ անգամ ևս պարզվել է, որ՝

1. Խառն փաշիների գերը չափազանց մեծ է բեղմնավորման պրոցեսում։ Սելեկցիան աշխատանքների ժամանակ պետք է սահմանափակել հիւրերիցիտայի կատարել մեկ սորտի փաշիով։ Հիւրերիցիտայի հիմնականում պետք է կատարել խառն փաշիներով, սրտվհան խառն փաշիները օժտված են բեղմնավորման ավելի մեծ ընդունակությամբ, քան մեկ սորտի փաշին։

2. Սահմանափակ քանակությամբ փաշին իր ազդեցությունը նման է ինցուխտին — խաչածն փոշոտվող բույսերի հարկադիր ինքնափոշոտմանը։ Խաչածն փոշոտվող բույսերի մոտ աչք բույսերի փաշիների խառնուրդի մեջ սեփական ծաղկի փոշու ներկայությունը դրական ազդեցություն է խոչնդում բեղմնավորման պրոցեսի վրա, որի հետևանքով խուլանում կամ վերանում են ինցուխտի հետևանքները՝ բույսերի թուլացումը։

3. Դենետիկորեն մոտ գտնվող տեսակների վերաբերողությունն և սորտեր ստանալու համար փաշիների խառնուրդի օդաազործումը հանդիսանում է լավագույն միջոց։

Բուսակոն օրգանիզմների գաստրոնոմիայի տարրերը պայմաններում բարձրացնում է օրգանիզմի կենսունակությունը և նախադրություն է ստեղծում գենետիկորեն համեմատաբար հեռու գտնվող բույսերի խաչածնմանը։

4. Վեգետատիվ մեխանիզմներ և փոշոտման համասեղ կիրառումը դյուդատնետեսական բազմաթիվ բույսերի, այդ թվում բուսական արանջարանային կուլտուրաների սելեկցիայի համար անսահման հետաքրքիր հեռանկար է։

բաց անում: Սեռական ճանապարհով նոր սերունդ ստանալու համար լավագույն միջոցն է նախքան հիբրիդիզացիան կատարել պատշտոտում:

5. Միջոտնակային հիբրիդիզացիայի համար ծնողական ձևերի ճիշտ բնորոշումով հնարավոր է արմատապես փոխել և լավացնել բույսի ժառանգական հատկանիշները, տեղեկություն աշխատանքի մամանակ հաջվի առնելով ընտրողական բնույթնակության անհատական հատկությունները:

6. Բաղմանգամ փոշոտումները նույնիսկ այն ժամանակ, երբ անմիջապես չեն մասնակցում բեղմնավորմանը, օգտակար ազդեցություն են ունենում բեղմնավորման հետագա պրոցեսի վրա: Որպեսզի նոր հատկանիշները և հատկությունները օրգանիզմում դառնան կայուն և մշտական, այն հարկավոր է դարդացնել հետագա սերունդներում կրկնելու միջոցով:

Միջուրինյան բխողիայի այս բոլոր դրույթները ստատիստիկել և բնդհանրացվել են բաղմանիվ փորձերից ստացված նոր փաստերի և նոր արդյունքների հիման վրա:

Ինստիտուտում մշակվող բույսերի բեղմնավորման բխողիայի հարցերի ստացված արդյունքներից սեղագրության արմանի է տեսվում մենտորի երևութի առկայության հայտնարերումը:

Առաջնորդվելով Ի. Վ. Միջուրինի կողմից հայտնագործված և մշակված վեկտատիվ մենտորի (դասախարակող) եղանակի բխողիակային էությունից, Դ. Հ. Բարաջանյանը ուսումնասիրել է սեռական մենտորի երևությնը բեղմնավորման պրոցեսում: Նա պարզել է, որ եթե բեղմնավորությանը սեղի է ունենում տարրեր տեսակի բույսերից վերացած ծաղկի փոշիների ներկայությամբ, այս կամ այն չափով այդ բոլոր ծաղկափոշիներն էլ մասնակցում են բեղմնավորությանը: Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ բեղմնավորությանը տեղի է ունենում մեկ կամ մի քանի ծաղկափոշիներով, եթե մի ծաղկափոշի անմիջականորեն չի մասնակցում բեղմնավորությանը, ապա այնուամենայնիվ ազդում է բեղմնավորման պրոցեսի վրա, ակտիվացնում է այն ծաղկափոշին, որը կատարում է բեղմնավորությանը, այսինքն մենտորի դեր է կատարում նրա համար:

Սեռական մենտորի առկայությանը բեղմնավորման պրոցեսում էլ տալիս իր անընդհատ ազդեցությանը բույսի սեռական կյանքի վրա և այդ պատճառով ունի շատ կարևոր նշանակություն բնության մեջ ձևադրյալման պրոցեսների համար:

Իրենց ուսումնասիրություններով հետաքրքիր արդյունքներ են ստացել Հայկական ՄԱԽ Դիստիկյունների Ակադեմիայի խկակա՞ն անգամ Վ. Հ. Դուլբանյանը և կրտսեր դիա՝ աշխատող. Ս. Դ. Հովհաննիսյանը:

Դեռևս Ի. Վ. Միջուրինը իր աշխատություններում ցույց է տվել, որ պտղատու ծառերի վրա ծաղիկների տեղի դատավորումը ունի կարևոր նշանակություն և որոշակի ազդում է մասնագրականության փոխանցման վրա: Նույնանման բնույթի աշխատանք կատարել են Վ. Հ. Դուլբանյանը և Ս. Հովհաննիսյանը գորենների նկատմամբ: Ուսումնասիրելով գորենի հասկի տարրեր զոնաների ծաղիկների փոշոտման ազդեցությանը հիբրիդների ճեղգավորման բնույթի և հետագա սերունդների վրա, եկել են այն եզրակացության, որ հասկի տարրեր զոնաներից ստացվում է տարրեր սրակի սերունդ, որը հետևանք է հասկի տարրեր մասերի ծաղիկների կաղմակերպման ծաղկման պրոցեսի ընթացքին: Դիստիկյունները ցույց են տվել,

որ հատկի տարբեր մասերում գտնվող ծաղիկները համեմատաբար տարբեր ժամկետներում են ծաղկում և նույն հերթականությամբ տեղի է ունենում նաև բնդմնավորությունը, որի հետևանքով ստացված սերմերը իրենց մեծությամբ և բերքատվությամբ միմյանցից տարբերվում են: Յուրեանների մոտ բնորոշ է այն, որ ծաղկումը, հետևաբար և բնդմնավորումը, սկսվում է հատկի միջին զոնայից և տարածվում վերևի ու ներքևի զոնաների վրա: Այդ օրինակալիությամբ տեղի է ունենում նաև աննդանյութերի բաշխումը: Փորձի ավարտներից լավագույն արդյունքներ ստացվել է միջին զոնայի համապատասխան վարիանտներից:

Մի շարք այլ փորձերով նրանք ցույց են տվել, որ ազատ փոշոտման միջոցով ստացված հիրբիդները ավելի փիչ են ճեղքավորվում, քան հարկադիր փոշոտման միջոցով և, հետևաբար, ազատ փոշոտման միջոցով ստացված հիրբիդները ավելի չափ են կայունանում: Սահմանափակ քանակությամբ փոշիներով փոշոտման ախար կատարվելիս բնդմնավորման պրոցեսը նորմալ չի կատարվում: Մազկափոշու սահմանափակ քանակությամբ ղեկավարված չի ապահովվում ձվարթիթի բնդմնավորման նորմալ տեղը և հատիկները չեն հասնում իրենց նորմալ դարձացմանը և, որ ամենակարևորն է, ընտրողականության հնարավորությունն այս դեպքում պակասում է ոչ միայն այն պատճառով, որ տրվում է սահմանափակ քանակությամբ փոշի, այլև այն պատճառով, որ բնդմնավորության ժամանակ բնորոշվում են տեղի է ունենում միևնույն ծաղիկի ծաղկափոշու սահմաններում:

Բացմամյա կուլտուրաների՝ խաղողի վաղի և պղպաղի ծառերի բնդմնավորման բխողության և կենսոտնակության ուսումնասիրման հարցերով ինստիտուտում աշխատել են բխողության գիտությունների ինկնստուներ Ս. Հ. Պողոսյանը, Ս. Ս. Սաչատրյանը, Ա. Ռ. Վերմիլյանը և ուրիշները, Ս. Հ. Պողոսյանի և Ս. Ս. Սաչատրյանի աշխատանքները խաղողի վաղի բնդմնավորման բխողության, սեռական և վեգետատիվ հիրբիդիզացիայի, ինչպես նաև սերմերով բույսացման ուսումնասիրությունները և ստացված թե սեռական և թե գործնական արդյունքները չափազանց ուշադրով են և արժեքավոր:

Նկատի ունենալով, որ այդ աշխատանքները իրենց արդյունքներով հանձնվում է և այժմ և էլ շարունակվում են համապատասխան մասնագիտացված ինստիտուտներում, ուստի այս հոդվածում այդ հարցերի վրա կանդ չենք առնում:

Ինստիտուտում ուսումնասիրվող հիմնական հարցերի չորսը տարվում են կարևոր բնագաղմնաբանական հետազոտություններ: Այդ հետազոտություններում ստանդարտիզացված հարցերից մեկը հանդիսանում է՝ բույսերի գենետիկայի օրգանների զարգացման համեմատական ուսումնասիրությունները սեռական, անսեռ բույսացման և հիրբիդիզացիայի կիրառման դեպքում: Պատվաստի առկայությամբ հիրբիդիզացիայի հետևանքով սեռի ձևավորման բնդմնափոփոխական առանձնահատկությունները: Առկայան մենստրի ազդեցությունը գենետիկայի օրգանների զարգացման վրա:

Նույն ձևով ուսումնասիրություններ են տարվում բույսերի բխողմնական և մեխանիկական կազմի փոփոխությունների օրինակալիությունների հայտնաբերման գծով, սրտի ստանդարտում և բույսերի ժամանակահատված-

թյան ու կենսունակութեան փոփոխութեանները նպատակաւոր դեկլաւարման ժամանակ վեկեւատելով և սեռական հիւրդիդապիայի ու զաւարտութեան այլ միջոցների զօրծաղրման հետեանքով:

**ՎԵՂԵՏԱՏԻՎ ՀԻՐԻԿԻԶԱՏԻԱՅԻ ՄԻՋՈՑՈՎ ԲՈՒՅՍՆԵՐԻ
ԺԱՄԱՆԿԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԿԵՆՍՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ՆՊԱՏԱԿԱՆԴԻՐ
ՂԵԿԱՎԱՐՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒՄԸ**

Քեղմնավորման պրոցեսը սերմերով բազմապատկուածութեան աշխարհի կյանքի պայմանն է, սերունդի պահպանման պայմանը: Երբ մարդկանց հայտնի չէր տրնետական բնորոշեան կիրաւման ու գեկւարման եղանակները, բուսական օրգանիզմների ձեւերի զարգացումը, բնորոշեանք տեղի էր ունենում բնական բնարութեան ճանապարհով, տեանց մարդկանց կողմից դիտակցական միջամտութեան: Ռուսերի հիւրդիդապիան ու արհեստական բնորոշեանք լայն հնարավորութեան ստեղծեցին դիտակցութեան ներդրածելու բուսական օրգանիզմների դարգացման ու նոր ձեւադաւադումների առաջացման վրա: Ընտանական հիւրդիդապիան պատմականորեն ալեւի մագ տնցյալ ունի քան վեկետատելով հիւրդիդապիան: Վեկետատելով հիւրդիդապիայի տեսական հիմունքները և նրա կիրաւման եղանակները ստեղծել են Ի. Վ. Միչուրինը և Տ. Գ. Լիսենկոն: Միչուրինը ապագայում, — զրկ է Միչուրինը, — տմենայն համարութեամբ մարդը այդ ճանապարհով պետք է ստեղծի բոլորովին նոր ձեւերի բուսեր, նրա կյանքի պահանջներին համապատասխան և յով հարմարեւած անխոստեկիւրեն փոփոխելով կլիմայական պայմաններին: Դրանով իսկ Իվան Վլադիմիրիչ Միչուրինը ցույց տվեց վեկետատելով հիւրդիդապիայի գերը օրպես միջոց բուսական օրգանիզմի բնույթի գեկւարման:

Իրենց հիմքում ըստ էութեան տարբերութեան չկա սեռական և վեկետատելով հիւրդիդապիայի միջև, երկու գեկւարմ էլ սպեցիֆիկ նյութափոխանակութեան տիպն է, որը բնորոշում է ժառանգականութեանը և կենսունակութեանը: Լիսենկոն, հաճախ օրգանիզմի փոփոխականութեան աստիճանը և նրա բիոլոգիական խորութեանը վեկետատելով հիւրդիդապիայի ժամանակ ալեկի արտահայտիչ է, ալեկի բարձր է ու ալեկի խորը քան այդ տեղի է ունենում սեռական հիւրդիդապիայի ժամանակ:

Վեկետատելով հիւրդիդապիային վերաբերվող փորձերը անհերքելիորեն ցույց են տալիս, — զրում է տեղեւմիկու Տ. Գ. Լիսենկոն, — որ այն ամենը ինչ կենդանի է, ունի ժառանգականութեան, որ բջիջն ասեա, մարմնի որ մասնիկն ասեա, այլ ոչ թէ միայն քրոմոսոմները: Չէ՛ որ ժառանգականութեանը բնորոշվում է նյութիկի փոփոխականութեան ապեցիֆիկ աւարով: Կարողացեա փոխել կենդանի մարմնի նյութիկի փոփոխականութեան աւար և դուք կփոխեա ժառանգականութեանը: Ե՛վ սեռական և՛ վեկետատելով հիւրդիդապիայի ժամանակ տեղի է ունենում նյութիկի փոփոխականութեան, այն էլ սպեցիֆիկ տիպով, այդ տեսակետից յուրաքանչյուր համեմատական հետազոտութեան նպատակ պետք է ունենա պարզելու վեկետատելով և սեռական հիւրդիդապիայի ժամանակ տեղի ունեցող նյութիկի փոփոխականութեան օրինաչափական առանձնահատկութեանների պրսեպումը:

Այս հարցերի պարզաբամանն է նվիրված եղել ինստիտուտում միամյա կուլտուրաների վրա տարվող բուսերի վեկետատելով և սեռական հիւր-

ընդհանրապես համեմատական ուսումնասիրությունները և վեգետատիվ հերթիզացիայի կիրառումը, որպես միջոց սելեկցիոն նոր սուրանք ստանալու համար:

Բիոլոգիական դիտություններից զուտոր Հ. Գ. Բատիկյանը, բիոլոգիական գիտությունների ինկնամունքը Ս. Հ. Պողոսյանը, Ս. Ս. Խաչատրյանը կրտսեր դիտ, աշխատող է. Գ. Քոչարյանը միջուրինյան բիոլոգիական գիտություն կողմից ստեղծած վեգետատիվ հերթիզացիայի տեսության կիրառման հիման վրա իրենց ուսումնասիրություններով ստացել են շատ հետաքրքիր և արժեքավոր տեղական ու փորձնական ուղղություններ: Աշխատելով մի շարք բուսականության կուլտուրաների ստամառ, բակլաման, պղպեղ և բնականներից լոբու վրա, պարզել են՝

1. Ի տարբերություն սեռական հերթիզացիայի, վեգետատիվ հերթիզացիայի ժամանակ ստացված սերունդի հերթիզայնությունը սատիճանք դրսևորում է սերմի 1-ին սերունդում, այդ այն ժամանակ, երբ սեռական հերթիզացիայից ստացված հերթիզայնությունը՝ նրա ճեղքավորումը, որպես կանոն, սկսվում է հերթիզային սերմի 2-րդ սերունդում:

2. Վեգետատիվ հերթիզացիայի ճանաչարհով ստացված որոշ հերթիզային բույսեր առաջին իսկ սերունդից ժամկետ են ամրացնելու ձևեր բերված հատկությունները և այն պահպանում են հետագա սերմային սերունդներում, ինչպես, օրինակ, բակլամանի վեգետատիվ հերթիզացիայից ստացված հերթիզային սերունդը, մի հանդամանք, որը տեղի չի տնեցել բակլամանի նույն կոմբինացիաներից ստացված սեռական հերթիզացիայի հերթիզային սերունդում: Դիտողությունները ցույց են տվել, որ բակլամանի վեգետատիվ հերթիզաները համեմատած իրենց ծնողական ձևերի և նույն կոմբինացիաների սեռական հերթիզաների հետ, ամենի դիմացկուն են հիվանդություններին:

3. Լորու վեգետատիվ հերթիզաների հատկներն իրենց գույնով, ձևով և մեծությամբ ոչ միայն առանձին գծերի, այլև միևնույն բույսի և միևնույն պատիճի մեջ դրսևարել են մեծ քաղաքականություն: Եվ և ներտեսակային և միջտեսակային սեռական հերթիզացիայի ժամանակ չի հաջողվել ստանալ (խիտ զգալի բեղմնավորման հետեանքով) լորու հերթիզային սերմեր, ապա վեգետատիվ հերթիզացիայի միջոցով նույն կոմբինացիաներից ստացվել են մեծ քանակությամբ հերթիզային սերմեր:

4. Համեմատած սեռական հերթիզացիայի հետ, վեգետատիվ հերթիզացիայի միջոցով ստացվել են մեծ թվով նոր ձևադոյալներ տոմատի, բակլամանի, պղպեղի և լորու, որոնք իրենց նոր հատկանիշներով բոլորովին նման չեն ծնողական ձևերին:

5. Վեգետատիվ հերթիզացիայի ժամանակ շատ ուժեղ փոփոխում են մի շարք հատկանիշներ, ինչպես, օրինակ պտղի և սերմի գույներ, ձևը և մեծությունը:

6. Վեգետատիվ հերթիզացիայի ժամանակ ստացված հերթիզային սերունդում, ոչ միայն մորֆոլոգիական, գենետիկական և ֆիզիոլոգիական փոփոխություններ են տեղի տնեում, այլև ուժեղ փոփոխություն է ենթարկվում հերթիզի և հերթիզային սերունդի բաղադրիական կազմը՝ լավացման իմաստով: Այս արդյունքները, որոնք ստացվել են վեգետատիվ սեռական հերթիզացիայի համեմատական ուսումնասիրությունների հետևանք-

քով, ամենի քան հասկանալի են դառնում, երբ կարգում ենք Տ. Դ. Լիսենկոյի զննատականը վեգետատիվ հիբրիդիզացիայի մասին, թայդ ցեղերի միացման սովորական ճանապարհը չէ, այն ճանապարհն էլ չէ, որ մշակվել է այդ լույսերի և վստիցիայի պրոպեգանդա Այդ պատճառով պատվաստումներն անտեղի և անօգուտ են խախտված, ուստի և տարրերով ոչ օրդանիզմները:

Բույսերի բեղմնավորման բիոսպիրալի, բեղմնավորման բնորոշակա-նությունն ընդունակության սեռական և վեգետատիվ հիբրիդիզացիայի համեմատական ուսումնասիրությունն և կիրառման, ինչպես նաև բնորոշության ու դաստիարակման միջոցառումներն ուղղորդող հանձնարարական ուսմանը լայն կիրառման ճնշման ինստիտուտի գիտական աշխատողների կողմից չեն հաջողվել է պարզաբանելու և լուծելու ոչ միայն մի շարք արմեքավոր տեսա-կան նշանակություն ունեցող պրոպիաներ, այլև սոցիալիստական գյուղատնտեսության համար լուծել է և շարունակում է լուծել արտադրական պրակտիկ նշանակություն ունեցող հարցեր:

ՄԻՋՈՒՐՆՅԱՆ ՍԵՆԵԿՅԻԱՅԻ ՄԵԹՈԴՆԵՐԻ ԿՐԱՌՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

Սոսմնասիրելով լույսերի ժառանգականության և կենսունակության ռազմակար փոփոխությունների ստացման հնարավոր եղանակները և մշակելով նոր եղանակներ, ինստիտուտում հիմք է դրված սեյսկցիոն աշխատանքները:

Ցենսական հարցերի մշակման գույքը թագ ծավալուն աշխատանք է ասրվում գյուղատնտեսական լույսերի սեյսկցիոն արմեքավոր նոր սորտեր ասանալու համար:

Միջուրինյան ստեղծագործական բնորոշության ճանապարհով ինստիտուտի աշխատակիցները Հայկական ՄԱԽ Դիտությունների Ակադեմիայի իսկական անդամ Վ. Հ. Դուլբանյանը, բիոլոգիական գիտությունների թեկնածուներ Դ. Հ. Սուրմենյանը և Ս. Հ. Պաղասյանը ստացել են ցորենի աշխանագանի նոր սորտ Արտաշատի 42: Այդ սորտը ստացվել է բազմանդամ անհատական բնորոշության ճանապարհով, տեղական համազանի-կում պոպուլացիայի ցանքերից: Սորտը հանված է Արարատյան գաղտա-վայրի և հախալեռնային շրջանների ցանքադիր վայրերի համար:

1944 թվից մինչև 1947 թվից Արտաշատի 42 սորտը փորձարկվել է հացահատիկային կուլտուրաների Սորտավորման պետական հանձնա-մարմինի մի շարք փորձադաշտերում: Փորձարկումների ընթացքում պարզ-վել է, որ այդ սորտը իր բերքատվությամբ, որակական հատկանիշներով և հիվանդություններին ու վնասատուներին պիմացիանությամբ պերտա-նություն է արտադրության մեջ մշակվող սորտերին, որի հետևանքով վերա-դաս օրգանների որոշմամբ, 1948 թվից այդ սորտը ինստիտուտի կողմից արված է արտադրության:

Առաջիկա 2 տարում սեյսկցիոնային բամբակացան շրջանների աշ-նանացան ցորեններին հատկացվող բոլոր դաշտերը (ինչպես և նոր իրաց-վող հողերը) կըրադեցվեն Արտաշատի 42 նոր սորտի ցանքերը:

Արտաշատի 42 աշխանագան ցորենի նոր սորտի հասանկարները չեն

սահմանափակվում միայն մեր ռեսպուբլիկայի պաժուղիր շրջաններով, բոլոր երաշխիքները կան, որ այդ սորտը պետք է մշակվի նաև Աղբյուրջանի ՍՍԽ և Նախիջևանի ԱՍՍԽ բամբակաղցան շրջաններում, որտեղ այժմս արտադրական փորձարկում է զբոսած, Դրանով չի աղատվում նաև Միջին Ասիական ռեսպուբլիկաներում այդ սորտի տարածումը, Հեղինակների կողմից երկար տարիների ստեղծագործական աշխատանքի շնորհիվ Վերսալում 42-րդ տարբեր ժամված է մի շարք լավագույն հատկանիշներով, անընդհատ բարձրանում է սորտի բերքատվության կենսունակությունը, սովորական աղբյուրից նիկայի կերտուման պայմաններում տալիս է 3—4 ցենտներ ավելի բերք, քան տեղական համադանիկումը, իսկ բարձր աղբյուրից նիկայի կերտուման ղեկավար կրկնապատիկ ավելի բերք է տալիս, քան տեղական համադանիկումը նույն պայմաններում, Բացի բարձր բերքատվությունից, որը շատ կարևոր հանգամանք է, Վերսալում 42-րդ տարբեր չի վարակվում կամ ավելի ճիշտ երբեմն իր զարգացման վերջին շրջանում թույլ է վարակվում զեդին ժանկով, այդ այն ժամանակ, երբ համադանիկումը զեդին ժանկով վարակվում է շատ ուժեղ: Արարատյան դաշտայնություն հացահատիկների հասունացման շրջանում որոշ տարիներում տեղի են ունենում ուժեղ և չոր քամիներ, ինչպես մյուս, այդ թվում և համադանիկումի ցանքերը, ուժեղ սուժում են այդ խորշակից: Վերսալում 42-րդ տարբեր պատկանում է փափուկ ցորենների խմբին, տալիս է բարձրորակ ալյուր և լավ սրակի հաց: Բնութագրական գիտությունների թեկնածուներ Ա. Հ. Ողիկյանը և Ա. Ա.

Մկրտչյանը ներսորտային խաչաձևման ժամանակ հայտնաբերված հիբրիդային ցանքերից հետագա սելեկցիոն աշխատանքների միջոցով ստացել են Վեդվարդի 4-րդ աշխանացան ցորենի նոր սորտը, որը իր արտաքին հատկանիշներով նման է զրեկումին: Վեդվարդի 4-րդ սորտը 1946 թվից պաշտոնապես փորձարկվում է Սարատովսկի մանկական համալսարանի փորձաշատում:

1949—50 թ.թ. Աշտարակի և Կոստայքի մի շարք կոլտոգներում 20 հեկտար տարածության վրա կատարվել են արտադրական ցանքեր, Ինչպես սորտավորձարկման նույնպես և արտադրական ցանքերում Վեդվարդի 4-րդ սորտը փորձարկման բոլոր ժամանակներում տվել է անհամեմատ ավելի բարձր բերք: Մի քանի տարվա միջին տվյալներով Վեդվարդի 4-րդ սորտը 8 ցենտներ ավելի բերք է տվել քան տեղական Վալիտակահատը:

Աշտարակի շրջանի Վեդվարդի սորտաստեղծման փորձաշատի 3 տարվա միջին բերքատվության տվյալներով Վեդվարդի 4-րդ տվել է 36,6 ցենտներ հեկտարին, իսկ տեղական Վալիտակահատը՝ 29,3 ցենտներ բերք: Կոստայքի շրջանի Զառ պուլում 2 հեկտար արտադրական ցանքից (անձրդի պայմաններում) ստացվել է 28 ցենտներ բերք հեկտարից, իսկ նույն տարածությունը տեղական զրեկումինց հեկտարին 22,5 ցենտներ: Ինստիտուտի էքսպերիմենտալ բաղադրում (նոր իրացվող դոսիս հոդերում) 2 հեկտար տարածության վրա հեկտարից ստացվել է 30 ցենտներ բերք, իսկ տեղական Վալիտակահատից՝ 15 ցենտներ:

Վեդվարդի 4-րդ աշխանացան ցորենի նոր սորտը բուծված է ռեսպուբլիկայի հիմնական նախադեռնային շրջանների համար:

Վեդվարդի 4-րդ սորտը ունի մեծ առավելություն. այդ շրջաններում մշակվող տեղական պուլիտակահատի համեմատությամբ Վեդվարդի

43 մեծ հաջողություններ կարելի է մշակել և՛ ջրային և՛ անջրգի պայմաններում: Անջրգի պայմաններում մթնոլորտային տեղումների պակաս լինելու դեպքում ևս Վեդվարդի 43 սորտից ստացվում է անհամեմատ բարձր բերք:

Վեդվարդի 43 սորտի որակական հատկանիշները նույնպես բարձր են: Այդ սորտը մեծ արտադրությամբ տալիս է: 1950 թվի աշնանը ռեսպուբլիկայի 5 շրջանի 11 կոլխոզներում բաղմամբ համար ցանվել է 160 հեկտար տարածություն:

Խնամախոսության փորձական զոչտելքում հաջանատիկների կուլտուրաների Սորոտուպման պետհանձնաժողովի 11 փորձադաշտերում և ռեսպուբլիկայի 15 շրջանների կոլխոզներում տարվում է պլանային աշխատանք աշնանացուն և զարնանացած սելեկցիոն նոր սորտեր ստանալու համար, այդ նույն վայրերում փորձարկվում և բաղմացվում են մի շարք հետազոտային զմեր, որոնք ստացել են խնամախոսության փորձարկումների փ. Ն. Գուլբանյանը, Գ. Ն. Սուրմենյանը, Ս. Ա. Մկրտչյանը, Ա. Ն. Նեյկյանը և Ս. Գ. Հովհաննիսյանը: Այդ հետազոտային զմերից հատկապես ուշադրություն արժանի է Հերիտրոլեակոն-ի նոր զմեր, որը ստացված է փ. Ն. Գուլբանյանի և Ս. Գ. Հովհաննիսյանի կողմից լեռնային և բարձր նախալեռնային շրջանների համար և 1950 թ. աշնանից ռեսպուբլիկայի 6 շրջաններում և խնամախոսության բաղադրում 9 հեկտար տարածությամբ ցանք է կատարված արտադրական փորձարկման և բաղմացման համար:

Բացի ցորենների սելեկցիայից, խնամախոսությունում աշխատանքներ են տարվում բամբակի, ծխախոտի, ճակնդեղի, եգիպտացորենի, բոսանախոտնջարանոցային կուլտուրաների և խոտաբույսերի նոր սորտեր ստանալու ուղղությամբ:

Հայկական ՍՍԽ Գիտությունների Ակադեմիայի իսկական անդամ Գ. Ն. Բարսեղյանը և կրտսեր զիտ. աշխատող, այժմ ապախանտ Բ. Ս. Կամարախանը սեռական և վեգետատիվ հիբրիդիզացիայի ճանապարհով ստացել են մեծ քանակությամբ տոմատի հիբրիդներ, որոնցից № 20 և 45 արդեն կուլտուրացված զմեր են և շատ հետազոտային: Այդ զմերից առաջինը, № 20 ստացված է վեգետատիվ հիբրիդիզացիայի միջոցով, իսկ № 45-ը սեռական հիբրիդիզացիայի: Խնամախոսության փորձադաշտում և էջմիածնի շրջանի Արզալանյո գյուղի կոլխոզում կատարած սորտափորձարկման ցանքերից ստացված արդյունքներից երևում է, որ այդ 2 զմեր էլ իրենց բերքատվությամբ, պտղի որակով և հիվանդությունների դիմացկունությամբ բարձր են արտադրության մեջ մշակվող սորտերից:

Բիոլոգիական գիտությունների դոկտոր Հ. Գ. Բախիկյանը իր երկարամյա աշխատանքներով վեգետատիվ հիբրիդիզացիայի միջոցով ստացել է կայունացված, բարձր արտադրական ցուցանիշներով և բերքատու բակալա-նի, պղպեղի նոր զմեր, որոնք փորձարկվում են և բաղմացվում:

Բամբակենու, ծխախոտի, ճակնդեղի և խոտաբույսերի սելեկցիայի հարցերով խնամախոսությունում միայն վերջին տարիներին է սկսել իր աշխատանքները, սակայն բոլոր երաշխիքները կան, որ խնամախոսության մասնակարգ մասնակներում բամբակենու և ծխախոտի նոր սորտեր կստանան արտադրություն:

Վեգետատիվ և սեռական հիբրիդիզացիայի ճանապարհով ստացված նոր օրդանիդների հիբրիդները հատկապես առաջին սերնդի տնտեսական

բարձր ցուցանիշներով օժտված լինելու համաձայնաժողովը իր բոլոր կողմերով ժամանակակից աղյուսակային գիտությունը և գյուղատնտեսական արտադրությունը հայտնի դարձավ միջուրինյան սեկեկցիան պենետրակական գիտության շնորհիվ:

Այժմ հանրաձայնությամբ փաստ է, որ գյուղատնտեսությունը արտադրության մեջ մշակվում են մի շարք կուլտուրաների հիբրիդային առաջին սերնդի որոշ կամրինացիաներ, հատկապես եզրագծերն են Ակադեմիկոս Տ. Դ. Լիսենկոյի աշխատանքներով հայտնի դարձավ, որ հիբրիդային օրգանիզմներն իրենց առաջին սերունդում, իսկ որոշ դեպքերում նաև հետագա սերունդներում ավելի բերքատու են, վաղահաս, հիվանդություններից ու վնասատուներին դիմացկուն, արտաքին պայմաններին հեշտ հարմարվող և բարձր կենսունակությամբ օժտված, քան ծնողական ձևերը, որոնք վերցված են հիբրիդիզացիայի համար:

«Սովետական ագրարիզացիան հրաշալի պիտե,— գրում է ակադեմիկոս Տ. Դ. Լիսենկոն,— որ հիբրիդային սերմից ստացված բույսը, որպես կանոն, ավելի դիմացկուն է աննպաստ պայմաններին, ավելի բերքատու է հիբրիդիզացիայի համար վերցված էլեկտրային ձևերի համեմատությամբ»:

Ինստիտուտը վերահիշյալ աշխատանքով իր առաջ նպատակ է դրել ստամոտսիբելու և հայտնաբերելու հիբրիդային օրգանիզմների մոտ հետաքննելու երևույթի նոր օրինակները, ստանալու գյուղատնտեսական մի շարք կուլտուրաների՝ սոժաուր, ճակնդեղի, կաղամբի, եզրագծերն են, ձխախտի, բամբակի, ցորենի և բոստանատնաբույսերի կուլտուրաների հիբրիդների լավագույն կամրինացիաներ արտադրություն մեջ օգտագործելու համար:

Հատուկ ուշադրություն է դարձվում ինչպես տեղական, նույնպես և քերտի սերտերից լավագույն ծնողական ձևերը բնութագրված հիբրիդիզացիայի ամենալավագույն եզրագծերին կիրառմանը՝ հաջող կամրինացիաներ ստանալու համար:

Մեր շարադրածով չի սպասվում ինստիտուտում կատարված և աշխատելու կառավարող գիտահետազոտական աշխատանքները և նրանցից ստացված արդյունքները, ինչպես նաև այն խոշոր կազմակերպչական ու կառուցողական աշխատանքները, որը սկսել է ինստիտուտը:

Դարավոր խոսքի տեղիտեղի վրա բուրձրանում են ինստիտուտի լաբորատորիաների, սեկտորների աշխատանքային ճանքերը, գիտահետազոտական աշխատանքների նաև կապված կառուցումները: Հարյուրավոր հեկտար տարածություն վրա երևում է փայլեմ աճող բույսերի կանաչ փոնր, տասնյակ կիլոմետրների վրա տարածվում են պաշտպանական պաշտպան և գեկտրատիվ ծառերի անտառաշերտերը: Այս բոլորը բնութագրվում են լավ օրինակ է մեր սեպտեմբերիկայում:

Հայկական ՍՍԽ Գիտությունների Ակադեմիայի Քույսերի Գենետիկայի և Սեկեկցիայի Ինստիտուտը աշխատել է և աշխատում է Բվան Կյուզիմիբովի Միջուրինի գեկիզով՝ Միկենք չենք կարող շնորհներ սպասել բնությունից, նրանից աչգպիսները վերցնելն է մեր խնդիրը: